

Pars secunda.

Ecclesiae circa matrimonii indissolubilitatem judicium:

Quodsi etiam clarioribus sacrae scripturae textibus et patrum sententijs indissolubilitas matrimonii asserta fuisset, quam reapse assertam esse hactenus vidimus: nondum tamen ex inde dogma catholicum erui posset; nisi universae ecclesiae iudicio doctrinam hanc de matrimonii indissolubilitate tanquam revelatam a Deo, propositam esse monstretur. Quare ut de auctoritate doctrinae hujus recte et ad rationem dogmatis consone statuatur, ecclesiae ipsius de ea iudicia proferenda sunt. Ecclesia vero sua iudicia potissimum in conciliis manifestat; quapropter quid concilia de matrimonii indissolubilitate docuerint, hoc loco inquirendum est.

Caput I.

Sententiae conciliorum particularium.

Ad duas classes concilia referri, notissimum est. Primo igitur particularium conciliorum sententiae proferendae sunt.

Has non esse uniformes, ipsa canonum inspectio edocet. Quaedam enim affirmant, matrimonium omni in casu esse indissolubile; alia vero casum fornicationis excipiunt.

§ 1.

Concilia matrimonium omni in casu indissolubile affirmantia.

Sententiam priorem, scilicet affirmativam, proposuerunt sequentia concilia:

- a) *Eliberitanum* anno 305. can. 8. 9. Vid. Collectio conciliorum Labbaei Paris. 1671. Tom. I, p. 971.
- b) *Arelatense* I. anno 314. can. 10. edit. cit. Tom. I, p. 1427.
- c) *Milevitanum* II. anno 416. can. 17. ibid. Tom. II, p. 1551.
- d) *Andevagense* anno 453. can. 7. ibid. Tom. IV. p. 1021.
- e) *Agathense* anno 506. can. 25. ibid. pag. 1387.
- f) *Forojuliense* anno 791 can. 10. Tom. VII, pag. 1005.
- g) *Concilium Nannetense* anno 900. can. 12. ibid. Tom. IX, pag. 471.
- h) *Lateranense* III. anno 1116. Tom. X. in appendicis parte VI. de sponsalibus et

matrim. can. 16. pag. 1538. et can. 25.
pag. 1540.

§ 2.

Concilia casum fornicationis excipientia.

Sed sunt alia aequae vetera et episcoporum numero sat ampla concilia, quae hanc matrimonii indissolubilitatem pro omni casu negant, asserentia, ob adulterium dissolvi ejus vinculum et alterutrum conjugem ad alias ire posse nuptias. Huc pertinent:

- a) *Concilium Venetum* anno 465. can. 2. Collect. cit. Tom. IV, pag. 1056.
- b) *Herfordiense* anno 673. can. 10. ibid. Tom. VI, pag. 538.
- c) *Toletanum* XII anno 621. can. 8. ibid. Tom. VI, p. 1232.
- d) *Suessionense* I. anno 744. can. 9. ibid. Tom. VI, pag. 1554.
- e) *Compendiense* anno 756. c. 8. ibid. Tom. VI, p. 1696.
- f) *Romanum* anno 853. can. 26. ibid. repetens prioris concilii canonem illumque ratum habens.

In hac sententiarum conciliorum particularium diversitate nemo certe iudicium ecclesiae constans inveniet de matrimonio omni in casu perpetuo ac indissolubili.

Forsan generalium' conciliorum sententiis haec indissolubilitas stabilita est?

Caput II.

Sententiae conciliorum generalium.

Duo concilia generalia ex professo rem hanc pertractasse passim creduntur, *Florentinum* nempe anno 1438. sub Eugenio IV. et notissimum *Tridentinum*.

§ 1.

Judicium concilii Florentini.

Quod ad concilium Florentinum attinet: non dissimulandum est, Eugenium IV. post Graecorum discessum, finito jam concilio, cum aliquot episcopis latinis decretum edidisse, quo Armeni cum ecclesia catholica reconciliati, de iis, quae ad fidem catholicam et disciplinam ecclesiasticam spectant, instruerentur; ubi ea de re clarius est pronuntiatum: „Septimum est sacramentum matrimonii, quod est signum conjunctionis Christi et ecclesiae, secundum Apostolum dicentem: *Sacramentum hoc magnum est: ego autem dico in Christo et ecclesia* Tertium bonum est indivisibilitas matrimo-

nii, propter quod significat indivisibilem conjunctionem Christi et ecclesiae. *Quamvis autem ex causa fornicationis liceat tori separationem facere, non tamen aliud matrimonium contrahere fas est, cum matrimonii vinculum legitime contracti perpetuum sit.*“ Vid. Collectio Conciliorum Labbaei Tom. XIII, p. 539.

Sed enim canon neutiquam dogma esse catholicum probat, doctrinam matrimonii indissolubilitatem affirmantem; enimvero

- a) Canon iste post Graecorum discessum peractaque concilii subscriptione, ab Eugenio IV. cum aliquot episcopis latinis, ut ex modo dictis patet, confectus est.
- b) Teste Labbaeo Tom. XIII. pag. 523. subscriptione peracta, postquam edita esset fidei definitio, Latini primo a Graecis inter alia quaesierunt, cur dirimerent matrimonia et Patriarchas suos non eligerent. Tum Eugenius IV. convocatis praesulibus graecis eos ut fratres et membra ecclesiae benigne ita admonuit: (l. c. pag. 626.) „Et primum dico, omnes conqueri de separatione matrimoniorum, idque correctione indiget.“

Pergit Labbaeus, Episcopi, qui aderant, negarunt, responsum a se dari posse, cum

abesset imperator et multi praesules, dicentes: Aequissima et sapientissima sunt quae Beatitudo Sua dixit; sed nos ad haec dare perfectam responsionem non possumus; sunt enim et alii praesules et imperator noster: perfecte igitur respondebimus cum illorum consensu; privatim vero ex nobis respondemus ac dicimus, non esse haec praesentis temporis, licet justa et necessaria sint: nam matrimonia dirimimus non sine justis causis.“

Cum igitur (referente Labbaeo l. c.) finito concilio post fidei definitionem privatim de matrimonii solutione actum fuerit, patet, nec Graecos nec Eugenium cum Latinis quaestionem hanc vexatam ad fidem pertinere iudicasse. Quodsi Eugenio rem esse fidei persuasum fuisset, non ita Graecos esset allocutus: „*Nos fratres Dei beneficio sumus fidei conjuncti, idque correctione indiget, hanc videlicet controversiam ad disciplinam magis quam ad fidei dogma pertinere innuens.*

§ 2.

Concilii Tridentini.

Apertius Tridentinum indissolubilitatem matrimonii pro omni casu etiam fornicationis seu adulterii statuisset videtur can. VII.

Sess. XXIV. de matrimonio, ubi ita defini-
vit: *Si quis dixerit, ecclesiam errare, cum
docuit et docet, iuxta evangelicam et aposto-
licam doctrinam, propter adulterium alte-
rius conjugum matrimonii vinculum non pos-
se dissolvi: et utrumque vel etiam innocen-
tem, qui causam adulterio non dedit, non
posse altero conjuge vivente aliud matrimo-
nium contrahere: moecharique eum, qui di-
missa adultera aliam duxerit, et eam, quae
dimisso adultero alii nupserit, anathema sit.*“

Sed enim si demonstrari possit, hunc ca-
nonem non esse dogmaticum sed duntaxat
disciplinarem, sponte sua sequetur, hanc
quoque Tridentini doctrinam non esse dog-
ma. Hoc vero solide demonstrari potest

- a) *Ex argumento canonis.* Cum enim,
de quo nullum subest dubium, canon
iste conceptus sit contra Lutheranos et
Calvinistas contrarium asserentes, sci-
licet matrimonii vinculum in casu ad-
ulterii solvi posse, nec non altera con-
trahere conjugia licere, manifestum
est, quod juxta decidendi modum in
conciliis caeteroquin usitatum, absolute
et exclusive eo decidendum fuisset: *ma-
trimonium inter Christi fideles utroque
conjuge vivente etiam in casu adulterii
esse insolubile.* Contrarium enim pla-

ne docuerunt! docentque adhucdum
Protestantes simul ac Calvinistae.

Haec cum ita sint, verisimilius can. VII. prout nunc expresse legitur verborum tenore strictius sumto, personas magis contrarium asserentes, quam veritatem respicere, adeoque non tam doctrinam ipsam, quam potius subjectum damnare videtur, quod affirmaret, ecclesiam errare, dum ita docet. Caeterum quale discrimen intercedat dogma inter ac canonem quemcunque, luculentius ostendit ipse Rom. Pont. Benedictus XIV in opere de Synodo dioecesana Lib. I. cap. III. n. 2-4. Tom. I, pag. 13. edit. Ferrariens. 1756.

Ex *Pallavic.* Lib. XXII, cap. IV. n. 5. liquet Cardinalem Lotharingum eum fuisse, qui primus omnium sententiam dicebat, quippe suasit, ut ad canones propositos alius adjiceretur, ubi damneretur opinio Calvinii docentis, ob diversam religionem, aut ob affectatam conjugis absentiam, aut ob molestum conjugum convictum matrimonii vinculum dissolvi. Quod tunc quadraginta patribus probatum, sed et postea reliquis consentientibus acceptum est.

Ex tota dein Pallavicini narratione l. c. Lib. XXII. cap. IV. n. 27-30. sequitur, extitisse jam, quamvis oculis nostris subtrac-

tum canonem, vi cuius indissolubilitas matrimonii ad normam in aliis concilii hujus actis et decretis usitatam definita fuerit, atque interpellantibus contra eum Graecorum Oratoribus in ejus locum, deliberatione patrum praevia, temperatum et reformatum eo ipso modo, quo jam exstat, canonem substitutum fuisse, quo simul et Legatis satisfactum et temerariis ecclesiae vituperatoribus convenientius itum est in occursum. Ex hac narratione canonisque prius existentis mutatione satis constat, patres Tridentinos in animo non habuisse, fidei dogma proponere sub poena anathematis credendum et observandum, aut damnare Graecos in contraria sententia et praxi versantes; si enim id voluissent, procul dubio canonem non immutassent, nec temperassent, auditis Oratoribus Venetis.

Pallavicino id ipsum l. c. n. 28. palam profitenti assentiuntur

Natalis Alexander *Histor. eccles. ad sec. IV, c. 6. art. 19. § 4. Tom. IV. pag. 141. ed. Paris. 1699. et ibid. ad sec. XV et XVI diss. 12. art. 14. p. 662. Tom. VIII. n. 5.*

Caspar Juenin in comment. hist. dogm. de sacramentis. Lugd. 1717. dissert. X. de matrim. qu. IV.

Fleury hist. eccl. lib. XVII. §. 15. Tom. III. edit. orig. Bruxelles 723.

Eusebius Amort. in demonstrat. crit. rel. cathol. Part. I. quaest. XV, pag. 78. n. 2. ed. Venet. 1744. fol.

Honorat. Tournely in praelect. Theol. de sacram. matrim. Tom. XI. pag. 146. ed. Venet. 1755. 4.

Stattler in Theolog. christ. theoret. Tract. VI, c. 7. de sacram. p. 627-29.

Petr. Mar. Gazzaniga praelect. theolog. univ. in Tract. de virtutib. theol. cap. 9. Tom. IV Vindob. 1780.

Bauer Theolog. univ. dogm. hist. crit. ed. Wirceb. 1791. Tom. III. p. 1008.

Klüpfelius in Institut. theol. dogm. lib. III. p. 418. ed. III. Vienn. 1807. Quibus accedit novissimus

Riess (Dan. Christ.) in opusculo: Privatgedanken über die Praxis der kathol. Kirche das ehliche Band nicht aufzulösen u. Bamberg und Würzburg 1817. I Thl. §. 13. 14. 15.

b) *Ex characteribus seu criteriis canonis dogmatici.* Haec ut mihi videtur, sufficerent forsitan ad persuadendum, canonem hunc Trid. dogma catholicum stricte dictum non definire. Ast cum plura adhuc criteria, a Theologis pas-

sim admissa, praesto sint, quibus *an et in quantum* canon quidam dogmaticus sit an disciplinaris, probe cognoscitur, haec nunc paucis exponenda veniunt.

Ac primo quidem res est comperta omnibus, quod ad hoc, ut aliqua veritas sit fidei divinae dogma, requiratur

- aa) Ut ab ecclesia proposita et a Deo per auctores canonicos formaliter revelata sit. Dei Evangelium autem cum secundum S. Hieronymum comment. in epist. ad Galat. cap. I. non in litteris sit, sed in sensu, non in superficie sed in medulla, non in verborum foliis sed in radice rationis: ecclesiae proponenti quoque medium quoddam praesto esse debet, quo sensum ac medullam verbi Dei nobis tradat. Hocce vero cum nulum aliud sit, nisi traditio ecclesiae universalis; optime *Holden in Analyti divinae fidei* Lib. II, c. 3. ait: „Nullus sacrae scripturae textus, sensus aut intellectus potest alia quavis ratione, quam universali traditione, adeo certe dignosci, ut fidei divinae et catholicae articulus possit inde citra omnem errorem superstrui et collocari.“

Cumque porro Tridentinum ipsum (Sess. IV. in decreto de edit. et usu sacrar. litt.) jure

merito statuerit, non licere sacrae scripturae textus aliter interpretari et intelligere, nisi quemadmodum ecclesia ipsa catholica ubique diffusa semper intellexerit: patet jam verba canonis: non licet etiam in casu adulterii matrimonium solvere, sensum dogmaticum haud habere.

bb) Est porro certa regula traditionis divinae: „*Quidquid ecclesia constanter et universaliter tradit ceu dogma revelatum aut ceu veritatem, cui contradicere haeresis sit, illud est dogma divinum.* Ita Vincent. Lerinens. Commonit. Lib. I. cap. 3. (Bibl. PP. Tom. VII, p. 250.)

Sed ecclesia universalis nunquam ceu dogma tradidit, ob adulterium non solvi posse matrimonium, vi praecepti cujusdam divini: multo minus constanter id tradidit, sed huic asserto Graeci absque nota haereseos contradicunt; consequenter dogma catholicum non constituit.

cc) Neminem latet, monumenta, ex quibus ecclesia sanam Christi doctrinam haurit, esse praesertim *antiqua fidei symbola, conciliorum generalium decreta, patrum sibi consentientium scripta.* Vid. *Dobmayer* regula fidei § 106. p. 157.

Ast neque antiqua fidei symbola tradunt, non licere matrimonium solvere in casu adulterii, sed potius ea de re altum silent, nec ullum concilium oecumenicum istud decrevit; quod patet ex conciliorum ordine chronologico recensitorum statutis et ex Venetorum Oratorum dictis, quae a Tridentini patribus non reprobata sunt; nec ipsum Tridentinum eam doctrinam, seu dogma fidei proponere voluit, ut refert Pallavic. l. c. n. 28.

Denique nec patrum sibi unanimiter consentientium scripta pro tali declaratione inveniri possunt, ut ex praemissis eorum sententiis colligitur. Hinc

dd) Illud quod *Veronius* in sua regula fidei §. 3. ait, hanc in rem quadrat. „*Nulla doctrina fundata in verbo Dei sive scriptura sacra, diversimode a SS. patribus aut doctoribus nostris exposita, est doctrina fidei.*“ Tridentini ergo doctrina de matrimonio etiam in casu adulterii indissolubili, dogmatica haud esse potest.

ee) Porro juxta *Melchiorem Canum* in locis theolog. Lib. V, cap. 5. quaest. 4. (edit. Lovan. 1569. p. 329.) criterium, quo innotescere potest, quod ecclesia definierit quidpiam fide divina credendum,

inter caetera est: „*si contrarium asserentes pro haereticis judicantur.*“

Sed Graeci (de quibus plura apud *Pougetum* Institut. Cathol. Part. III. sect. I. c. 8. §. 9.) asserentes licere jure divino matrimonium solvere ob adulterium, haeretici nunquam dicuntur. Illam denominationem variis ex causis legitimis arcere voluerunt patres Tridentini, et plura patrum suffragia consensere, ut ipsis satisfaceret. Confer. Palavic. l. c. n. 29.

ff) Denique judicium dogmaticum, sicut ab universa ecclesia proficisci, ita ad universam ecclesiam dirigi debet. Unde *Dobmayer* in sua regula fidei §. 3. pag. 2. (ed. Solisb. 1813.) sequentia habet: *Illud omne et solum est de fide catholica, quod est revelatum in verbo Dei et propositum omnibus ab ecclesia catholica fide divina credendum.*“ Jam vero canon iste non eo sensu, quod ex interdicto Christi non liceat matrimonium, ne quidem in casu fornicationis solvere, sed eo solum sensu, quod vi verborum Christi et Apostolorum solutio talis fieri necessario non debeat, adeoque ecclesia, *dum gravibus ex motivis hanc solutionem interdicat*, non agat contra voluntatem Dei; ad universam

ecclesiam directus est, ut patet ex Palavic. l. c.: ergo canon iste *primo* sensu dogmaticus non est. Quod etiam confirmatur *secundo* ex eo, quod *Veronius* cap. II. §. 15. l. c. dicit: „*Canones latī etiam in concilio oecumenico nonnisi eo sensu ad fidem spectant, quo sunt ab universa ecclesia recepti.*“ Atqui hic canon eo solum tenore et ex ea solum parte ab universali ecclesia est receptus et admissus, quod vi praecepti divini solutio tali in casu necessario fieri non debeat, non vero ex toto et eo tenore, quod jure divino insolubile sit matrimonium, etiam superveniente adulteriū casu; ergo nec ex hoc tenore aut ex hac parte dogmaticus est.

d) *Ultimo tandem ex contraria ecclesiae praxi.* Constat nimirum, plures dari casus, in quibus matrimonii vinculum dissolvitur. Scilicet

aa) *Matrimonium ratum*

α) *Per professionem religiosam, ipso concilio Tridentino docente Sess. XXIV. can. 6. de matrimonio.* „Si quis dixerit, matrimonium ratum et non consummatum per solennem religionis professionem alterius conjugum non dirimi, anathema sit.“

β) *Pcr dispensationem pontificis*; cujus dandae potestatem eidem convenire docuit

αα) Congregatio particularis a Clemente VIII. deputata die 16 Julii 1599. Docuerunt

ββ) Plures Congregationes concilii Tridentini interpretum, nempe 25. Januarii 1608. 27 Septembris 1609. 24. Maji 1613 et 16 Maji 1618.

γγ) Ipsa facta pontificum testantur, ut Martini V. et Eugenii, de quibus legatur *Antonin.* Part. III, c. 21. §. 3. Julii III. Pauli III. Pii IV. de quibus *Navarrus* in Man. cap. 22. Gregorius XIII. de quo Cardinalis *Caraffa* in libris sacrae Congregationis concilii, ubi etiam facta pontificum Sixti V. Clementis VIII. Pauli V. et Urbani VIII. occurrunt, de quibus plura legi possunt apud *Corradum* Apostolicarum dispensat. Lib. VII, cap. V, n. 53. Novissimorum etiam pontificum, ut Innocentii X, de quo *Gobat* in Experimentalis Theolog. Tract. X. casu XVIII. num. 676-78. 691. Et Pii VII. qui ad instantiam Consistorii episcopalis Vratislaviensis ante annos plures matrimonium ratum, ut mihi narratum est, dispensatione sua solvit.

bb) *Imo et consummatum*, nempe in casu de quo Paulus Apost. I. ad Corinth. VII, 15. loquitur. Si nimirum converso uno conjugē infideli ad fidem, conversus cum altero in infidelitate permanente aut plane non, aut sine injuria salvatoris habitare non possit. Hoc in casu discedere licet fideli ab infideli, non enim alligatus est frater aut soror in hujusmodi.

Addere possem: vi legum civilium non tantum matrimonium ratum, sed et consummatum olim dissolvi potuisse, et quidem ob causas ab hucusque relatis diversas, nempe

a) Vi legis *Constantini* M. circa annum 331. editae (Vid. Codex Theodos. Lib. III. Tit. XVI. de repudiis leg. I.) propter tres causas repudium faciendi vir et femina gaudebant libertate.*)

*) „Placet, mulieri non licere, propter pravās suas cupiditates marito repudium mittere, exquisita causa, velut ebrioso, aut aleatori, aut mulierculario, non vero maritis per quascunque occasiones uxores suas dimittere; sed in repudio mittendo a femina haec sola crimina inquire, si homicidam, vel medicamentarium vel sepulcrorum dissolutorem maritum suum esse probaverit, ut ita demum laudata omnem suam dotem accipiat. Nam si praeter haec tria crimina marito repudium miserit, oportet eam usque ad acieulam capitis in domo mariti deponere, et pro tam magna sua con-

b) Vi legis *Honorii* Cod. Theod. Lib. III, Tit. XVI, leg. II. qua plures prioribus tribus addidit causas. *)

c) *Theodosii junioris*, qui an. 439. abrogatis Constantini et Honorii legibus antiquas Romanorum leges de divortiis in usum revexit Novella XXII. **) Sed

fidentia in insulam deportari. In masculis, etiam si repudium mittant, haec tria crimina inquiri convenit, si moecham vel medicamentariam vel conciliatricem repudiare voluerit. Nam si ab his criminibus liberam ejecerit, omnem dotem restituere debet, et aliam non ducere.“ Cod. Theod. ex edit. Antonii Marvillii Lips. 1736. fol. Tom. I. pag. 352.

*) „Si divortium maritus objecerit, ac mulieri grave crimen intulerit, persequatur legibus accusatam, inpetrataque vindicta et dote potiat, et suam recipiat largitatem, et ducendi mox alteram liberum sortiatur arbitrium; si vero morum est culpa, non criminum, donationem recipiat, et dotem relinquat, aliam post biennium ducturus uxorem.“ Ibid. Tom. I. pag. 355.

**) „Consensu licita matrimonia posse contrahi, contracta nonnisi misso repudio dissolvi praecipimus. Solutionem enim matrimonii difficiliorem esse, favor imperat liberorum. Sed in repudio culpaque divortii perquirenda durum est, legum veterum moderamen excedere. Ideo constitutionibus abrogatis, quae nunc maritum nunc mulierem matrimonio soluto praecipiant poenis gravissimis coerceri, hac constitutione repudia culpas, culpaeque coherctiones in veteres leges responsaque prudentum revocari censemus.“ Edit. cit. Marvil. Tom. VI. Novellar. et constitut. Theodos. Novella XVII.

quia priorum legum abrogatio procul dubio romanis pluribus displicuit, utpote quae paganismi in divortiis libertatem reducere visa est; intra decennium ipse Theodosius hac constitutione abolita aliam legem an. 449 tulit, in qua causae matrimonii dissolvendi designantur apertius. *)

*) §. 1. „Sicut enim sine justa causa dissolvi matrimonium justo limite prohibemus, ita adversa necessitate pressum vel pressam, quamvis infausto, attamen necessario auxilio cupimus liberari.“ §. 2. Si qua (uxor) maritum suum adulterum, aut homicidam, aut veneficum, vel certe contra nostrum imperium aliquid molientem, vel falsitatis crimine condemnatum invenerit, si sepulcrorum dissolatorem, si sacris aedibus aliquid subtrahentem, si latronem, aut latronum susceptorem vel abactorem aut plagiarium vel ad contemptum (sui) domusve suae ipsa inspiciente cum impudicis mulieribus (quod maxime etiam castas exasperat) coetum ineuntem, si suae vitae veneno aut gladio, aut alio simili modo insidiantem, si verberibus (quae ingenuis aliena sunt) afficientem probaverit, tunc repudii auxilio uti necessario ei permitimus libertatem et causas dissidii legibus comprobare.“ §. 3. „Vir quoque pari fine claudetur, nec licebit ei sine causis apertius designatis propriam repudiare jugalem. Nec ullo modo expellat, nisi adulteram, vel veneficam, aut homicidam, aut plagiariam, aut sepulcrorum dissolutricem, aut ex sacris aedibus aliquid subtrahentem, aut latronum fautricem, aut extraneorum virorum, se ignorante vel nolente, convivia appetentem, aut ipso invito sine justa et probabili causa foris scilicet pernoctantem, vel Circensibus, vel Theatralibus ludis, vel (arenarum) spectaculis (in ipsis) lœcis, in quibus haec adsolent celebrari, se prohibente, gaudentem, vel sibi veneno, vel gladio aut alio simili modo insidiatricem, vel contra nostrum

d) *Valentiniani* III. Novella XII. *)

e) *Anastasii* c. an. 497. Cod. Justin. Lib. V. Tit. XVIII. de repud. leg. IX. **)

f) *Justiniani* anno 528. qui usitatis hucusque divortii causis addidit unam antea nunquam memoratam, naturalem nempe imbecillitatem viri, a quo mulieri post biennium hanc ob causam disce-

imperium aliquid machinantibus consciam, seu falsitatis se crimini immiscentem invenerit, aut manus audaces sibi probaverit ingerentem, tunc enim necessario ei discedendi permittimus facultatem, et causas dissidii legibus comprobare.“ Vid. Codex Justin. Lib. V, Tit. XVII. de repudiis lex VIII, §. 1-3. ex edit. Christoph. Henr. Freiesleben Altenburgi et Lips. 1721. pag. 321-22.

*) „In ipsorum matrimoniorum reverentia et vinculo ne passim et temere deserantur, antiquata novella lege, quae solvi conjugia sola contraria voluntate permiserat, ea, quae a divo patre nostro Constantino (Constantino) decreta sunt, intemerate serventur.“ Vid. Cod. Theod. ex edit. Marvillii cit. Tom. VI. Novellar. et Constit. Valent. Novella XII. inscripta; de episcopali iudicio et diversis negotiis etc. pag. 128.

**) Anastasius imp. antiquam consuetudinem rursus inivit l. c. leg. IX. tenore sequenti:

„Si constante matrimonio communi consensu tam viri quam mulieris repudium sit missum, quo nulla causa continetur, quae consultissimae constitutioni divinae memoriae Theodosii et Valentiniani inserta est: licebit mulieri, non quinquennium expectare, sed post annum ad secundas nuptias convolare.“

dendi dat libertatem. Vid. Cod. Justin. Lib. V. Tit. XVII de repud. leg. X. *) Quod ipsum repetit Novella XXII. cap. 6. **) Confer. ejusd. lex XI. libri V. Tit. XVII. ***) et Novella 117. cap. 8. †)

*) Verba hujus legis sunt: „In causis jam dudum specialiter definitis, ex quibus recte mittuntur repudia, illam addimus, ut si maritus uxori ab initio matrimonii usque ad duos annos continuos complectendos coire minime propter naturalem imbecillitatem valeat, possit mulier vel ejus parentes sine periculo dotis amittendae repudium marito mittere, ita tamen, ut ante nuptias donatio eidem marito servetur.“

**) Titulo enim primo de nuptiis Novel. XXII. cap. VI. haec correctius leguntur: „Hanc itaque legem corrigimus brevi quadam adjectione: non enim biennium numerari solum ex ipso tempore copulationis, sed triennium volumus: edocti namque sumus ex iis, quae ante haec provenerunt, quosdam amplius quam biennium temporis non valentes, postea potentes ostensos ministrare filiorum procreationi.“

***) Lex cit. §. 2. ita habet: „Inter culpas autem viri et uxoris constitutionibus enumeratas has adjiciamus, si forte uxor sua ope vel industria abortum fecerit, vel ita luxuriosa est, ut commune lavacrum (cum) viris libidinis causa habere audeat; vel, dum est in matrimonio, alium maritum sibi fieri conata fuerit.“

†) Hac in novella cap. VIII de justis divortiorum causis marito concessis sequentia reperiuntur: „Quia vero plurimas in veteribus et nostris legibus invenimus causas, ex quibus facile nuptiarum solutiones fiunt: ea causa prospeximus ex his abscindere aliquas, quae nobis indignae ad solvendas nuptias visae sunt; et eas solummodo nominatim

g) *Justini Imperat.* ab anno 566. Constitutio, quae Novella CXL. c. I. legitur. *)

praesenti inserere legi, pro quibus rationabiliter potest sive vir, sive mulier repudium mittere. § 1. Si contra imperium cogitantibus aliquibus conscia est mulier, aut etiam viro suo non indicet. Si autem vir hoc a muliere denunciatum tacerit, liceat mulieri per quamcunque personam hoc declarare imperio, et vir nullam ex causa repudii inveniat occasionem. § 2. Si de adulterio maritus putaverit, posse suam uxorem convinci. § 3. Si quolibet modo mulier vitae viri sui fuerit insidiata, aut aliis hoc facientibus consentiens viro non indicaverit. § 4. Si cum viris extraneis nolente marito convivatur, aut cum eis lavat. § 5. Si nolente viro foris domum manserit, nisi forsan apud proprios parentes. § 6. Si Circensibus, aut theatris, aut amphitheatris interfuerit ad spectandum, ignorante aut prohibente viro. Similia habentur Nov. cit. cap. IX ubi de iustis divortii causis mulieri concessis agitur. Conf. etiam cap. X. et XI Novellae cit. Quibus tandem adjungimus cap. XII. l. c. mentem quasi finalem Justiniani hac de re exhibens his verbis: praedictis causis prospeximus etiam has nominatim adicere, ex quibus matrimonia sine poena licet transigere; hoc est de iis, qui non potuerunt ab initio nuptiarum misceri suis uxoribus, et quae per naturam viris concessa sunt, agere: insuper de iis viris ac feminis, qui consistente matrimonio sanctionalem conversationem et monasterii habitationem elegerint, et de iis personis, quae in captivitate aliquanto tempore detinentur, in his enim tribus casibus, quae de eis prioribus nostris legibus continentur, firma esse sancimus.

*) Justinus imper. l. c. ita loquitur: „Quum itaque haec a nostris temporibus aliena judicarem, ad praesentem sacram legem respeximus, per quam statuimus, ut, prout olim juris fuit, matrimoniorum solutiones ex consensu fieri liceat, et ne amplius patris nostri sanctione in eos, qui consensu matrimonia dirimunt, constitutae poenae in usu

Adversus has leges nullus episcopus, nullus patriarcha, nullum concilium oecumenicum sese opposuerunt, aut quod idem est, nulla solennis ecclesiae contradictio uspiam adversus illas fuit; his legibus regebatur Oriens, quamdiu imperatores romani illi praefuerunt: his quoque legibus subjectae erant gentes barbarae Occidentis romanum imperium paullatim aggredientes; repetuntur leges istae in edictis Ostgothorum Theodorici et Gothorum occidentalium; in Capitularibus imperatorum Francorum (vid. libellum repudii asservatum a Marculfo sec. VI. monacho in Bibl. PP. Tom. XII. lib. II. cap. 30. pag. 785. lit. G.) quae praesentibus Magnatibus una cum episcopis imperii huius concipiebantur.

De his legibus aut mutationibus postea ab aliis principibus, tum in Oriente tum in

sint. Si namque mutua affectio matrimonia conficit, merito diversa voluntas eadem per consensum dirimit, modo hanc missi repudii libelli satis declarent. Caeterum illud manifestum sit, quod alia omnia, quae legibus, et praecipue sacris patris nostri Constitutionibus de matrimoniis liberis, et causis, per quas dirimere matrimonium permissum est, aut de iis etiam, qui nulla de causa (non tamen ex communi voluntate et consensu, quomodo praesens nostra lex constituit) matrimonium solvunt, et de constitutis in illos poenis cauta sunt, ex praesenti etiam nostra lege obtinebunt, suamque per omnia vim habebunt."

Occidente factis, ad tempus usque Reformationis qui vult legere, potest apud Seldenum in Uxore hebr. Lib. III. cap. 29-33. edit. Vittenb. 1712. p. 422, qui historiam harum legum ad posteriora usque tempora pertexuit.
